

Зборник радова Учитељског факултета, 14, 2020, стр. 191-204
378.046-021.68
378.6:37(497.6:497.11)
COBISS.SR-ID 25280009

Живорад М. Миленовић¹⁵¹

Универзитет у Приштини – Косовској Митровици
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ У СРБИЈИ И ФЕДЕРАЦИЈИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ: КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП¹⁵²

Сажетак: У раду је дата компаративна анализа студијских програма докторских студија разредне наставе у Републици Србији и Федерацији Босне и Херцеговине. Најпре је приказана анализа докторских студија разредне наставе у Федерацији Босне и Херцеговине на примеру Педагошког факултета Универзитета у Сарајеву. Дата је и компаративна анализа поменутог студијског програма с докторским студијама разредне наставе у Србији. На основу компаративне анализе дате су препоруке за унапређење квалитета докторских студија разредне наставе.

Кључне речи: доктор наука, методика наставе, одгојне науке, трећи циклус студија.

УВОД

Студије разредне наставе се последњих деценија стално иновирају и унапређују, како у погледу самих наставних садржаја, тако и у погледу нивоа студија. Након четворогодишње учитељске школе, петогодишње педагошке академије, учитељске студије спроводиле су се на вишим педагошким школама у двогодишњем трајању. Од 1993. студије за учитеље трајале су четири године и реализовале су се на учитељским факултетима основаним посебним Законом о оснивању учитељских факултета и промени делатности педагошких академија и виших педагошких школа. Након стварања услова, на учитељским факултетима биле су реализоване и магистарске студије разредне наставе у двогодишњем трајању, као и израда и одбрана докторских дисертација. Научни академски назив који су на тај начин стицали кандидати у Србији је био доктор дидактичко-методичких наука.

Од школске 2007/08. неки учитељски факултети у Србији су након доношења Закона о високом образовању (2005) у складу с Болоњском

¹⁵¹zivorad.milenovic@pr.ac.rs

¹⁵²Рад је резултат истраживања у оквиру два научна пројекта која од 2019. финансијски подржава Министарство просвете и културе Републике Српске Босне и Херцеговине: 1) *Израда софтвера за процјењивање даровитости код ученика*, евиденциони број 19/6-020/961-26/18; и 2) *Подришка за предвиђање успјешности студирања*, евиденциони број 19/6-020/961-27/18.

декларацијом (Alsaghir & Wazen, 2020; Fernandez Sainzetal, 2016; Despotovic, 2011; Verhesschen, 2006), започели са организацијом трогодишњих докторских студија разредне наставе. Ове студије нису биле међусобно усаглашене у погледу броја и назива наставних предмета. Разликовале су се и у погледу самих наставних садржаја. Научни назив који се стицао завршетком ових студија и одбраном докторске дисертације је био доктор дидактичко-методичких наука.

Паралелно са сталном реформом високог образовања у Србији на сва три циклуса студија, на факултетима из осталих научних области који су имали знатно дужу историју у стицању магистарских и докторских научних звања, спроводила се и реформа на учитељским факултетима. Данас сви учитељски факултети, који су у међувремену осавременили студије новим студијским програмима и променили своју првобитну основну намену и саме називе факултета, имају акредитоване докторске студије разредне наставе. У оквиру Заједнице учитељских факултета стално се усаглашавају студијски програми разредне наставе на свим нивоима. Све је то допринело да се докторске студије разредне наставе реализују према усаглашеним наставним плановима и програмима. У зависности од изборних предмета, ове студије се на појединим факултетима разликују само у погледу изборних предмета, односно могућности да се преда и брани пројекат предложене теме докторске дисертације, израђује и брани сама докторска дисертација из појединих методика разредне наставе.

Поред проблема усаглашавања студијских програма, докторске студије разредне наставе пратили су и остали проблеми у вези с матичношћу учитељских и педагошких факултета и осталих факултета који имају студијске програме разредне наставе на сва три нивоа студија, Филозофски факултети, природно-математички факултети, факултети за спорт и физичко васпитање и уметничке кадемије на све начине покушавају да оспоре легитимитет диплома о стеченим докторатима на докторским студијама разредне наставе. Кључне примедбе односиле су се на одреднице у називу дипломе – *дидактичко методичке науке* или *методика наставе*, што, према њиховом гледишту, показује да се не ради о докторату из науке него из методике, која није наука него ужа област одређене науке. Ово је само терминолошки тачно, а у суштини докторске студије разредне наставе имају сасвим другачији карактер и суштину. Имају и све теоријско-епистемолошке основе, и довољан број научних сазнања, и своју методологију. Релативно лако се могу издвојити као посебна *наука о настави*, што би – и у погледу назива доктората који се стиче на овим студијама – отклонило све неодумице (Миленовић 2010). У циљу превазилажења поменутих проблема, стално се мењао и стечени научни академски назив по завршетку докторских студија разредне наставе. Он данас гласи доктор наука – методика наставе.

Један од услова за акредитацију докторских студија разредне наставе је усаглашеност одређеног студијског програма са сличним

студијским програмима на осталим универзитетима у Европи. То се нарочито односи на усаглашеност са студијским програмима у државама у региону. Да би се то потврдило, неопходно је да се у документацији која се предаје за акредитацију студијског програма докторских студија разредне наставе назначе линкови, преко којих се могу извршити провере усаглашености студијских програма. Без обзира на то, разлике ипак постоје. Проблем проучавања у овом раду је компаративни приступ докторским студијама разредне наставе у Србији и Федерацији Босне и Херцеговине. За ову компаративну анализу узет је студијски програм докторских студија *Савремени токови предшколског и основношколског одгоја и образовања* који реализује Педагошки факултет Универзитета у Сарајеву.

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ У ФЕДЕРАЦИЈИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Докторске студије на Педагошком факултету Универзитета у Сарајеву представљају трећи циклус студија. Ове студије се у Федерацији Босне и Херцеговине реализују на основу добијене акредитације од стране надлежног министарства Босне и Херцеговине. Саставни део документације на основу које су докторске студије одобрене је и *Наставни план и програм послје дипломског интердисциплинарног докторског студија: Савремени токови предшколског и основношколског одгоја и образовања Педагошког факултета Универзитета у Сарајеву*. Анализом овог документа (2017)¹⁵³ могу се утврдити све битне чињенице докторских студија на Педагошком факултету Универзитета у Сарајеву. Оне се реализују кроз шест семестара у трајању од три студијске године. Након завршетка студија, уз остварених 180 ЕСПБ према Болоњској декларацији, стиче се научни назив доктор одгојних наука.

Докторске студије на Педагошком факултету Универзитета у Сарајеву су, као и докторске студије на учитељским и педагошким факултетима у Србији, у складу с Болоњском декларацијом. Усклађене су са осталим студијским програмима у Босни и Херцеговини, као и у државама у региону и Европи. Оно што је у наставном плану и програму ових докторских студија посебно наглашено јесте да оне имају и карактеристике које су специфичне за традиционално наслеђе Босне и Херцеговине (стр. 3). Зато се и разликују у многим елементима од студијских програма за које је управо наглашено да су усаглашене с њима. Овакав приступ није новина. Реформи високог образовања према Болоњској декларацији претходиле су реформе високог образовања које су у већини држава Европе с развијенијим системима високог образовања биле започете још 70-их година 20. века (Royetal., 2019; Iyevlyev, 2018).

¹⁵³Сви подаци који представљају чињенице у овом поглављу рада односе се на ову референцу и у раду ће бити назначени навођењем странице поменутог извора (како поједини цитати, тако и у већини случајева парафразе).

Докторске студије су конципиране тако да докторандима омогућавају студије кроз различите активности. Оне су: „[...] 1) присуство настави и активно судјеловање у њеном раду, 2) континуирани рад с ментором, 3) научноистраживачки рад, 4) учествовање на научним скуповима/колоквијумима и 5) објављивање научних радова у релевантним часописима” (стр. 5). Уочљиво је да се све ове активности односе на оспособљавање докторанда за самостални научно-истраживачки рад. Све то подразумева да студенти поседују више него оптимални ниво знања из свих методика разредне наставе. Подразумева и њихову одличну теоријску и методолошку оспособљеност, као и методичку обученост за сваку појединачну методичку разредне наставе, нарочито за ону за коју се одреде у четвртном семестру.

Студенти докторских студија би требало након уписаног првог семестра објавити два научна рада у часописима у Босни и Херцеговини или иностранству. У обавези су да учествују на два научна скупа у Босни и Херцеговини или иностранству и да напишу два приказа страних књига из области педагогије. Од трећег семестра, сви докторанди су у обавези да се активно укључе у научноистраживачки рад. У четвртном семестру докторанди су у обавези да објаве два научна рада, од којих би један требало да буде у референтном научном часопису, а други у неком од научних часописа или зборника радова у Босни и Херцеговини. Све радове и приказе докторанди су у обавези да предају до предаје докторске дисертације. У петом семестру, докторанди су у обавези да објаве један научни рад у референтном часопису у Босни и Херцеговини или иностранству и да учествују на једном научном скупу у Босни и Херцеговини или иностранству (стр. 5).

Иако су докторске студије интегрисане – и сви докторанди који их заврше добијају диплому са истим стеченим академским научним називом доктор наука одгојних наука – докторске студије се на Педагошком факултету Универзитета у Сарајеву реализују се кроз пет модула. Прва четири модула се не односе првенствено на разредну наставу. Они су: 1) Модул А: Рани одгој и савремени проблеми развоја предшколског одгоја; 2) Модул Б: Курикулум савремене школе; 3) Модул Ц: Школа у концепцији инклузивног одгоја и образовања и 4) Модул Д: Руковођење, управљање и евалуација у институцијама одгоја и образовања (стр. 3).

На разредну наставу односи се пети модул, односно Модул Е: Методике наставних предмета у разредној настави. За разлику од претходних модула, Модул Е има осам подмодула. Они су: 1) Е1: Методика босанског, хрватског, српског језика и књижевности; 2) Е2: Методика математике; 3) Е3: Методика природе и друштва; 4) Е4: Методика музичке културе; 5) Е5: Методика ликовне културе; 6) Е6: Методика техничког одгоја са информатиком; 7) Е7: Методика тјелесне културе; и 8) Е8: Методика културе живљења (стр. 3).

Оно што је заједничко свим модулима јесу обавезни и изборни предмети у првом, другом, трећем, петом и шестом семестру студија. Разлика се огледа једино у четврдом семестру, где се студенти опредељују за наставне предмете једног од изабраних модула, односно подмодула у оквиру Модула Е, који се односи на методике наставних предмета у разредној настави. Без обзира на изабрани модул, односно подмодул, докторандима се могу признати одређени наставни предмети (укупно 90 ЕСПБ). На основу одговарајућег претходног образовања на последипломским магистарским студијама наука пре увођења болоњског система студија, докторандима се признаје 60 ЕСПБ. Признаје им се и 30 ЕСПБ на основу израде и одбране магистарског рада пре увођења студија по болоњском моделу.

Први семестар докторских студија представља заједничке основе. Састоји се из два обавезна и два изборна предмета (или колегија како се називају у студијском програму), од којих докторанди бирају један. Обавезни предмети су: 1) Методологија научноистраживачког рада (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 2) Статистика у научним истраживањима (15 + 20) – 15 ЕСПБ. Изборни предмети су: 1) Истраживач у одгоју и образовању (10 + 0) – 5 ЕСПБ; и 2) Савремени модели организације наставног процеса (10 + 0) – 5 ЕСПБ. У првом семестру докторанди остварују укупно 30 ЕСПБ (стр. 8).

Други семестар докторских студија такође представља заједничке основе. Састоји се из три предмета. Они су: 1) Квалитативне и квантитативне методе истраживања (10 + 15) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља из психологије (10 + 15) – 10 ЕСПБ; и 3) Стручноистраживачки рад (10 + 10) – 10 ЕСПБ. Оно што је карактеристично за други семестар у односу на претходни је то што су сва три предмета обавезна. Посебно је карактеристичан предмет који се односи на Стручноистраживачки рад за који није посебно предвиђен предметни наставник. Овај рад докторанд израђује под вођством изабраног ментора на докторским студијама. Током другог семестра докторанди остварују 30 ЕСПБ (стр. 8–9).

Трећи семестар студија такође представља заједничке основе. Састоји се из три обавезна и два изборна предмета (или колегија како се називају у студијском програму), од којих докторанди бирају један. Обавезни предмети су: 1) Едукометрија (8 + 10) – 7 ЕСПБ; 2) Мониторинг и евалуација рада у одгојно-образовним установама (12 + 10) – 8 ЕСПБ; и 3) Избор, израда и одбрана првог научног рада (10 + 10) – 10 ЕСПБ. Изборни предмети су: 1) Организацијска клима у одгоју и образовању (10 + 0) – 5 ЕСПБ; и 2) Стрес менаџмент (10 + 0) – 5 ЕСПБ. И током трећем семестра докторанди остварују 30 ЕСПБ (стр. 9). За обавезни наставни предмет Избор, израда и одбрана првог научног рада, као и за наставни предмет Стручноистраживачки рад у другом семестру није предвиђен предметни наставник, него докторанд одређује тему рада у договору са изабраним ментором и под његовим вођством исти пише и брани. Свакако да се такав рад настоји објавити и у неком од часописа, зборника радова или монографија с научних скупова, конференција или конгреса.

То истовремено представља и увођење докторанда у научноистраживачки рад, што представља једну од основних суштина докторских студија.

Четврти семестар је једини семестар током трајања докторских студија који не представља заједничке основе као први, други и трећи семестар, односно заједнички обавезни изборни колегиј у петом и шестом семестру докторских студија. Он подразумева изборне блок-предмете за сваки изборни модул, односно подмодул Модула Е који се односи на разредну наставу. У овом делу рада биће анализиран изборни блок предмета свих подмодула Модула Е који се тичу разредне наставе. За прва два предмета у сваком подмодулу постоје одређени предметни наставници. За трећи предмет који се односи на *одбрану пројекта* докторанд израђује и брани пројекат теме докторске дисертације, која свакако пролази кроз процедуру пријаве и одобрења на Наставно-научном већу Педагошког факултета Универзитета у Сарајеву и научно-стручним телима Универзитета у Сарајеву. Током четвртог семестра докторанди разредне наставе остварују 30 ЕСПБ.

Изборни Модул Е1 – Методика босанског, хрватског, српског језика и књижевности састоји се из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности истраживања у настави босанског, хрватског, српског језика и књижевности (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици босанског, хрватског, српског језика и књижевности (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 66).

Изборни Модул Е2 – Методика математике састоји се из три обавезна предмета. То су: 1) Специфичности истраживања у настави математике (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици математике (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 77).

Изборни Модул Е3 – Методика природе и друштва састоји се из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности истраживања у методици настави природе и друштва (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици природе и друштва (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 86).

Изборни Модул Е4 – Методика музичке културе састоји се из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности истраживања у методици настави музичке културе (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици музичке културе (15+10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 86).

Изборни Модул Е5 – Методика ликовне културе састоји се из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности истраживања у методици настави ликовне културе (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици ликовне културе (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 107).

Изборни Модул Е6 – Методика техничког одгоја са информатиком састоји се из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности

истраживања у настави методике техничког одгоја и информатике (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици техничког одгоја и информатике (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 120).

Изборни Модул Е7 – Методика тјелесне културе састоји се из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности истраживања у настави методике тјелесне културе (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици тјелесне културе (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 142).

Изборни Модул Е8 – Методика културе живљења се састоји из три обавезна предмета. Они су: 1) Специфичности истраживања у методици настави културе живљења (15 + 10) – 10 ЕСПБ; 2) Одабрана поглавља у методици културе живљења (15 + 10) – 10 ЕСПБ; и 3) Одбрана пројекта (10 + 10) – 10 ЕСПБ (стр. 132).

Уочљиво је да су код свих подмодула углавном исти наставни предмети, само појединачно усмерени на сваки од уобичајених методичких предмета уз додатак техничког образовања и информатике и културе живљења. За оба наставна предмета подразумевају се циљеви и исходи учења, које је потребно остварити кроз компетенције које би докторанди требало стећи. Циљеви ових наставних предмета је да се поред стицања неопходних знања и усвајања садржаја из одређене области којом се бави свака појединачна методика разредне наставе, докторанди оспособе за стицање нових сазнања о научноистраживачком процесу с циљем долажења до нових научних сазнања у одређеној области за сваку појединачну методику. Исходи ових наставних предмета се односе на компетенције које би докторанди требало стећи. Докторанди би требало да се оспособе за за самостални научноистраживачки рад и долажење до нових научних сазнања у свакој појединачној области, односно одређеној методици разредне наставе. Поред тога, они би требало да се оспособе и да све то разумеју, практично примене и на основу методичке праксе долазе до нових теорија у настави одређене методике, а даље на основу анализе тих теорија, односно расправи о теоријама, долазе до метатеорија у настави одређене методике разредне наставе.

Пети семестар докторских студија представља заједнички изборни колегиј за све модуле. Састоји се из два обавезна предмета за које нису предвиђени предметни наставници. Они су: 1) Избор, израда и одбрана другог научног рада (10 + 10) – 10 ЕСПБ; и 2) Самостални рад на докторској дисертацији (10 + 40) – 40 ЕСПБ. Оба предмета се реализују под руководством изабраног ментора. Као и у претходним семестрима, ментор је непосредни водич кандидата кроз избор теме, израду и одбрану научног рада, и свакако његово публикување у часопису или зборнику радова. Најзначајнија улога ментора је у дефинисању теме докторске дисертације заједно с кандидатом и у њеној изради. У петом семестру докторанди остварују 30 ЕСПБ (стр. 152). Из наведеног се може

извести закључак да су основни циљеви оваквог начина рада оспособљавање докторанада за самосталан научноистраживачки рад. Крајњи исход оваквог начина рада је да докторанди постану компетентни за каснију самосталну одбрану докторске дисертације.

Шести семестар студија такође представља обавезни заједнички изборни колегиј за све модуле. Састоје се из два предмета за које нису предвиђени предметни наставници, већ се оба наставна предмета реализују под вођством изабраног ментора. Они су: 1) Израда и одбрана радне верзије докторске дисертације (20 + 15) – 15 ЕСПБ; и 2) Одбрана докторске дисертације (20 + 10) – 15 ЕСПБ. У шестом семестру докторанди остварују 30 ЕСПБ (стр. 155). Тема докторске дисертације свакако зависи од изабраног модула или подмодула докторских студија. У зависности од теме докторске дисертације зависи могућност каснијег избора у одређено научно звање на универзитету или високим школама, односно у научноистраживачким организацијама или институтима.

На основу критичке анализе студијског програма докторских студија разредне наставе на Педагошком факултету Универзитета у Сарајеву може се увидети да се посебна пажња поклања компетенцијама. Њих докторанди након завршетка студија и стицања академског научног назива доктор одгојних наука стичу у зависности од сваког појединачног модула који су одабрали у четвртном семестру. Не улазећи дубље у компетенције које стичу докторанди прва четири модула, у овом делу раду ће бити наведене компетенције које стичу докторанди који су одабрали Модул Е, онај који се односи на методике разредне наставе. Они су пре свега оспособљени да се самостално баве научним истраживањима различитих педагошких, дидактичких и пре свега методичких проблема. Оспособљени су и за учешће у научноистраживачким пројектима у земљи и иностранству. Компетентни су и за перманентно образовање и доживотно учење, као и за писање свих врста радова за објављивање у научним референтним националним и међународним часописима и зборницима радова с научних скупова, конференција и конгреса. Сечено академско научно звање доктор одгојних наука омогућава им бирање у наставничка и истраживачка звања у највишим научноистраживачким организацијама, на универзитетима и у министарствима у земљи и иностранству, као и на руководећим местима у наведеним институцијама. Њихова кључна компетенција подразумева наставнички рад на високошколским институцијама у одабраној методици разредне наставе (стр. 4).

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ДОКТОРСКИХ СТУДИЈА РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ У СРБИЈИ И ФЕДЕРАЦИЈИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Из структуре студијских програма се види и то да се током трогодишњег трајања, односно кроз шест семестара, остварује у сваком семестру по 30 ЕСПБ, што укупно износи 180 ЕСПБ. Делимично се

разликује број наставних предмета и број ЕСПБ за поједине наставне предмете. За разлику од Федерације Босне и Херцеговине, у којој постоји разлика у наставним предметима, на свим студијским програмима докторских студија у Србији, а који се односе на разредну наставу, слушају се углавном исти предмети. Њих је укупно седам, чему треба додати одбрану теме докторске дисертације и саму одбрану докторске дисертације. Усаглашена је и пракса да на већини наставних предмета наставу реализује више компетентних предметних наставника. Студијски програми докторских студија из области разредне наставе у Србији и Федерацији Босне и Херцеговине имају доста сличности. Углавном се у погледу садржаја и коришћене литературе студијски програми поклапају у многим сегментима. У великој мери се поклапају циљеви наставних предмета и очекивани исходи. Оно по чему су студијски програми такође међусобно усаглашени односи се на компетенције које докторанди стичу завршетком докторских студија и одбраном урађене и прихваћене докторске дисертације.

Без обзира на наведене усаглашености – што показује и могућност међусобних нострификација стечених диплома о научном називу доктора наука између Федерације Босне и Херцеговине и Републике Србије без већих проблема и процедуре¹⁵⁴ – између приказаног студијског програма у Федерацији Босне и Херцеговине и студијских програма докторских студија из области разредне наставе у Републици Србији постоје бројне разлике. Те разлике, мада углавном делују само као терминолошки неусаглашене, често су значајније неусаглашене и као такве представљају суштинску разлику. Кључна разлика огледа у самом називу студијских програма докторских студија и научног назива који се стиче њиховим завршетком. У приказаном студијском програму у Федерацији Босне и Херцеговине назив студијског програма је Савремени токови предшколског и основношколског одгоја и образовања (стр. 1), а у Републици Србији Докторске студије – Методика наставе (Уверење о акредитацији студијског програма број 612-00-01056/2017-06). Свакако да су дефинисању оваквих назива, у оба случаја, претходили другачији називи, који су били оспоравани управо због чињенице да се докторат даје из науке а не из методике. Отуда и овакви приступи, који, мора се признати, само терминолошки приказују другачије стање, док се студије суштински не разликују када је реч о разредној настави. У Федерацији Босне и Херцеговине је то ефикасније решено и смисленије је. Наведени модули се не односе само на методiku разредне наставе, него се односе на више различитих методика и на друге научне области садржане у модулима, па се тако може говорити о наукама о васпитању. Слично је урађено и у Републици Србији. Од некадашњег назива доктор дидактичко-методичких наука, преко доктор наука – методика разредне

¹⁵⁴У Републици Србији, поступак нострификације диплома стечених на иностраним високошколским установама, спроводи Агенција за квалификације Републике Србије.

наставе, Комисија за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању (која је сада прерасла у Национално тело за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању) усвојила је исти назив: доктор наука – методика наставе.

Поред разлике у називу студијског програма, разлика се огледа и у самом научном називу који докторанди стичу завршетком докторских студија. У приказаном студијском програму у Федерацији Босне и Херцеговице назив је доктор одгојних наука (Диплома Педагошког факултета Универзитета у Сарајеву, број 7, од 27. 6. 2019)¹⁵⁵. Овакав назив је важећи за све модуле, што је и разумљиво. На тај начин је разрешен проблем који се односи на недовољно утемељење доктората из методике. Методике разредне наставе, као што је претходно наведено (Миленовић 2010), имају све теоријско-епистемолошке и методолошке основе да постану самостална наука с великим бројем ужих научних области које би заокруживале ужу област те науке. Завршетком докторских студија – методике наставе у Србији докторанди стичу научни назив *доктор наука – методика наставе* (Одлука о акредитацији студијског програма докторских студија Учитељског факултета у Призрену – Лепосавићу Универзитета у Приштини – Косовској Митровици, број 612-00-01056/2017-06, од 9. 2. 2018, стр. 2). За разлику од назива у Федерацији Босне и Херцеговине, овде је само делимично решен проблем који се односио на недовољно утемељење доктората из области методике, која није наука него научна дисциплина.

У приказаном студијском програму у Федерацији Босне и Херцеговине постоји свих шест методика разредне наставе, док су у студијским програмима разредне наставе у Србији, осим на Учитељском факултету Универзитета у Београду (где је заступљено свих шест модула методика разредне наставе), углавном заступљена до три модула која се односе на Методику наставе природе и друштва, Методику наставе српског језика и књижевности и Методику наставе математике. Разлика се огледа и у чињеници да су у приказаном студијском програму у Федерацији Босне и Херцеговине, поред претходно шест наведених модула, заступљене још две методике и то: 1) Методика техничког одгоја са информатиком и 2) Методика културе живљења. У Србији једино на Педагошком факултету у Сомбору Универзитета у Новом Саду постоји модул на докторским студијама који се односи на методику наставе техничког и информатичког образовања.

Овакав приступ у Федерацији Босне и Херцеговине, ма колико изгледало недовољно повезано, има оправдање. То се пре свега односи на модул Методика техничког одгоја са информатиком. Учитељима се све више пружа могућност да предају наставу технике и информатике. У Босни и Херцеговини је та пракса заступљена одраније, а у Србији

¹⁵⁵ Дана 5. 6. 2020. добијена је сагласност од Музафера Бибића за позивање на његову диплому у тексту и њено навођење као референце.

однедавно. На свим учитељским студијама на основним и мастер студијским програмима реализује се допунско образовање, како би након завршетка мастер академских студија учитељи могли предавати информатику од 5. до 8. разреда основне школе (Просветни гласник Републике Србије, број 11/ 2007, стр. 179). Модул Методика културе живљења, који се изучава у Босни и Херцеговини, у Србији не постоји, али постоји у државама са савременијим и развијенијим системима васпитања и образовања. Образовање у овим државама је још на најранијем узрасту засновано на учењу и оспособљавању деце за квалитет живљења, па се зато и говори о култури живљења (Riceetal, 2018; Kranzowetal, 2015). Колико је ова тема значајна, показује и одређени број одбрањених докторских дисертација у свету (Simpson, 2017).

Јасно видљива разлика огледа се и у самом називу модула. У приказаном студијском програму у Федерацији Босне и Херцеговине се види да се у називима модула – иако је јасно да се на то односи – нигде не помиње појам и/или термин *настава*: Методика босанског, хрватског, српског језика и књижевности, Методика математике, Методика природе и друштва, Методика тјелесне културе, Методика музичке културе и Методика ликовне културе. То се значајно разликује од назива модула у Србији, где постоје следећи називи: Методика наставе српског језика и књижевности, Методика наставе математике, Методика наставе природе и друштва, Методика наставе физичког васпитања, Методика наставе музичке културе и Методика наставе ликовне културе. У приступу проблему овог рада правилнији су називи у Србији, зато што се све методике разредне наставе односе на почетни ниво појединих области које се проучавају. Методике наставе језика и књижевности, математике, природе и друштва, физичког васпитања, музичке културе и ликовне културе у разредној настави се баве почетним нивоима наставних садржаја из области језика и књижевности, математике, природе и друштва, физичког васпитања, музичке културе и ликовне културе. Као такве, настале су дидактичко-методичком трансформацијом методика ових научних области, као сложенијих и потпунијих (Миленовић 2010).

Структура планова се такође у одређеној мери разликује. Докторске студије су академске и научне студије. На то указују и компетенције које стичу докторанди њиховим завршетком. Отуда је и разумљив већи број наставних предмета из области научног истраживања и научноистраживачких активности у оба студијска програма. Ипак, анализом планова се може видети да у Федерацији Босне и Херцеговине има знатно више наставних предмета који се односе на научна истраживања. У Србији су то углавном само два наставна предмета у првом семестру студија: 1) Општа методологија науке и 2) Методологија научноистраживачког рада (Одлука о акредитацији студијског програма докторских студија Учитељског факултета у Призрену – Лепосавићу Универзитета у Приштини – Косовској Митровици, број 612-00-01056/2017-06, од 9. 2. 2018. стр. 5.), или Увод у научноистраживачки рад,

како је на неким факултетима (Студијски програм докторских студија Учитељског факултета у Ужицу Универзитета у Крагујевцу, стр. 9). Разлика се огледа и у предиспитним обавезама, мада није толико изражена. У оба студијска програма докторанди су у обавези да поред присуства предавањима и вежбама, активно учествују у научноистраживачким активностима. У Федерацији Босне и Херцеговине то се одвија углавном под вођством именованог ментора, а у Србији под вођством предметног наставника и именованог ментора за пријаву и одбрану пројекта теме докторске дисертације, као и за саму израду докторске дисертације. У обавези су и да учествују на националним и међународним научним скуповима у земљи и иностранству, као и да објављују радове у референтним националним и међународним часописима, зборницима радова и монографијама с научних скупова, конгреса и конференција.

ЗАКЉУЧАК И ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

У раду је дата компаративна анализа докторских студија у области разредне наставе на примерима студијских програма докторских студија у Србији и Федерацији Босне и Херцеговине. При писању овог рада углавном је коришћена примарна литература. У циљу ефикаснијег компаративног приступа и критичке анализе коришћени су и неки терцијарни извори. Најпре је дата детаљна анализа Студијског програма докторских студија Савремени токови предшколског и основношколског одгоја и образовања, који реализује Педагошки факултет Универзитета у Сарајеву. Потом је, уз критичку анализу, дат компаративни приступ са студијским програмима докторских студија из области разредне наставе у Србији. Посебно је указано на најчешће сличности и разлике у студијским програмима докторских студија у Србији и Федерацији Босне и Херцеговине.

Као кључни проблем докторских студија у оба система наводи се његово оспоравање од осталих наставничких факултета, уз образложење да је методика наставе научна дисциплина а не наука. Утемељење овог противљења полази од чињенице да се докторат даје из науке а не научне дисциплине. С циљем превазилажења наведеног проблема – који има и извесно оправдање – стално су се досад мењали, како садржаји докторских студија из области разредне наставе, тако и сам њихов назив, као и академски научни назив који докторанди стичу завршетком докторских студија. У Србији постоје докторске студије у области разредне наставе, чијим завршетком се стиче академски научни назив доктор наука – методика наставе. Овај проблем је само делимично решен, јер у самом називу стоји синтагма методика наставе. Овај кључни проблем је знатно ефикасније решен у Федерацији Босне и Херцеговине где су студије интердисциплинарне. Поред разредне наставе садржане у Модулу Е, имају и остале модуле који нису непосредно у вези с разредном

наставом. Завршетком ових студија докторанди стичу научни назив доктор одгојних наука. Мада је овде проблем с једне стране ефикасно решен (избегавање синтагме *методика наставе*), с друге стране, синтагма *одгојне науке* више указује (уколико се посматра само из аспекта њеног назива) на науку о васпитању, а не и на науку о образовању, којој разредна настава припада непосредније. Приказана компаративна и критичка анализа указује на потребу даље модернизације докторских студија разредне наставе. Намеће се и потреба да се њиховим завршетком стекне научни назив доктор наука о настави. У свим досадашњим педагошким изворима образовање и настава као њен саставни део су били саставни и ужи део васпитања. Када је реч о васпитању – с обзиром на то да се њиме баве различите науке и њихове дисциплине – одавно се расправља о наукама о васпитању. У савременим условима настава се све више одваја од васпитања, иако је и даље у нераскидивој вези с њим.

Докторске студије из области наставе највише припадају учитељским и педагошким факултетима. Они се најдуже, највише и најтемељније баве наставом и њеним различитим специфичностима. Стални напредак науке и технологије, особито информатике, подразумева и сталну модернизацију наставе. Да би се у томе успело, неопходни су научници у области наставе који би се бавили проучавањем и модернизацијом наставе, посебно у области разредне наставе. Потреба њене модернизације подразумева и њено стално проучавање и истраживање. То оправдава постојање докторских студија наставе, па се и смисленим чини да докторанди завршетком докторских студија у области наставе стичу научни назив доктор наука наставе.

ЛИТЕРАТУРА

- Alsaghir, L. & Wazen, W. (2020). A Competency-Based Education Approach for Effective On-Line Program Design: Exploring E-Learning Platforms Compatibility. *International Journal on E-Learning*, 19 (1), 5–23.
- Verhesschen, P. (2006). Stimulating the Quality of University Teaching in Flanders, Belgium. *New Directions for Higher Education*, 133 (1), 73–80.
- Despotovic, M. (2011). The Interpretation and Implementation of the Bologna Process in Serbia. *European Education*, 43 (3), 43–55.
- Iyevlyev, O. (2018). Professional Pedagogical Mobility of Educators in the European Context. *Comparative Professional Pedagogy*, 8 (3), 57–63.
- Kranzow, J., Hinkle, S., Muthiah, R. & Davis, C. (2015). A Culture of Learning: Inside a Living-Learning Center. *Journal of College and University Student Housing*, 41 (2), 10–27.
- Миленовић, Ж. (2010). *Методике разредне наставе као део система педагошких дисциплина*. У: М. Ковачевић (ур). *Интердисциплинарност и јединство савремене науке*, бр. 1 (313–317). Универзитет у Источном Сарајеву Филозофски факултет на Палама.
- Rice, C., Chandler, E., Liddiard, K., Rinaldi, J. & Harrison, E. (2018). Pedagogical Possibilities for Unruly Bodies. *Gender and Education*, 30 (5), 663–682.

- Roy, A., Newman, A., Ellenberger, T. & Pyman, A. (2019). Outcomes of International Student Mobility Programs: A Systematic Review and Agenda for Future Research. *Studies in Higher Education*, 44 (9), 1630–1644.
- Simpson, D. (2017). Third Culture Kid Identification and Transitional Programs, Best Practices for School Administrators and Educators. *ProQuest LLC*, Ed.D. Dissertation, Northcentral University.
- Fernandez Sainz, A., García Merino, D. & Urionabarrenetxea, S. (2016). Has the Bologna Process Been Worthwhile? An Analysis of the Learning Society-Adapted Outcome Index through Quantile Regression. *Studies in Higher Education*, 41 (9), 1579–1594.
- *** Диплома Педагошког факултета Универзитета у Сарајеву, број 7, од 27. 6. 2019. издата на име Музафера Бибића.
- *** Закон о високом образовању Републике Србије („Службени гласник РС” бр. 46/2005).
- *** Закон о оснивању учитељских факултета и промени делатности педагошких академија и виших педагошких школа („Службени гласник РС”, бр. 49/1993).
- *** *Nastavni plan i program poslijediplomskog interdisciplinarnog doktorskog studija: Savremeni tokovi predškolskog i osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, 2017.*
- *** Одлука Комисије за акредитацију и проверу квалитета Републике Србије о акредитацији студијског програма докторских студија Учитељског факултета у Призрену – Лепосавићу Универзитета у Приштини – Косовској Митровици, број 612-00-01056/2017-06, од 9. 2. 2018.
- *** Просветни гласник Републике Србије, број 11/ 2007.
- *** Студијски програм докторских студија Учитељског факултета у Ужицу за стицање научног назива: доктора наука – методика разредне наставе Универзитета у Крагујевцу за школску 2017/18.

DOCTORAL STUDIES IN CLASSROOM TEACHING IN SERBIA AND THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA: A COMPARATIVE APPROACH

Abstract: *The paper presents a comparative analysis of study programs of doctoral studies in primary education in the Republic of Serbia and the Federation of Bosnia and Herzegovina. First, the analysis of doctoral studies of class teaching in the Federation of Bosnia and Herzegovina is presented on the example of the Faculty of Pedagogy, University of Sarajevo. A comparative analysis of the mentioned study program is also given, with doctoral studies of class teaching in Serbia. Based on the comparative analysis, recommendations are given for improving the quality of doctoral studies in primary education.*

Key words: *doctor of science, teaching methods, educational sciences, difficult cycle of studies.*